

MERKEZ ORDUSU KUMANDANI NUREDDİN PAŞA'NIN PONTUS İHANETİ
HAKKINDAKİ AÇIKLAMALARI

EXPLANATIONS ABOUT PONTUS BETRAY BY NUREDDIN PASHA THE
COMMANDER CENTRAL ARMY

Yrd.Doç.Dr.Serpil SÜRMEİ*

Milli Mücadele tarihimizde azınlık ayaklanmaları içinde Pontus hareketi önemli bir yer işgal eder. Bu hareket, XIX.yy'ın başlarından itibaren canlı tutulmaya çalışılan ve çeşitli vasıtalarla beslenen Pontus Devleti kurma hayalinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Mondros Mütarekesi'yle hayali gerçekleştirme umudunun yükselişi Karadeniz bölgesinde şiddeti de beraberinde getirmiş, bölgenin asli sakinlerine karşı büyük bir ihanet hareketine dönüşmüştür.

Pontus ayaklanmasını sona erdirmek ve asayişi bölgede temin etmek Milli Hükümet için hayati önem arzemiş ve bu amaçla 9 Aralık1920'de Merkez Ordusu teşkil edilerek kumandanlığına da Nureddin Paşa" getirilmiştir.

-
- * Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü Öğretim Üyesi.
** Nureddin (Sakallı) Paşa, 1873 yılında Bursa'da doğdu. Müşir İbrahim Paşa'nın oğlu olan Nureddin Paşa, 1890'da Harp Okulu'na girdi ve bu okuldan 1893'de mezun oldu. 1897 Osmanlı-Yunan, 1911-1912 Osmanlı-İtalyan, 1912-1913 Balkan, 1914-1918 I. Dünya Savaşlarına katıldı. 20 Ocak 1919'da Aydın Valisi oldu. 29 Ocak 1919'da Urfa ayaklanması üzerine İzmir Valiliği ve Bölge Kumandanlığı'na atandı. İzmir'in 15 Mayıs 1919'da işgal edilmesinden 1,5 ay önce görevinden alındı. Temmuz 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. 9 Aralık 1920'de Merkez Ordusu Kumandanı, 30 Ağustos 1922'de I. Ordu Kumandanı oldu. 1 Mart 1924'te Yüksek Askeri Şûra üyeliğine atandı. Bursa'dan mebus seçilmesi üzerine 18 Ocak 1925'de Şûra üyeliğinden çekildi. 29 Ocak 1925'de kendi isteğiyle emekli oldu. 18 Şubat 1932 tarihinde İstanbul'da vefat etti.

Nureddin Paşa Pontus ayaklanmalarının iç yüzünü ve gelişmelerini yakından takip etmiş, İstanbul gazetelerinden Tevhid-i Efkâr'ın Anadolu hususi muhabiriyle yaptığı görüşmede bu konuda açıklamalarda bulunmuştur.

9 Ekim 1921 tarihinde Tokat'ta düzenlenen ve 12 Kasım 1921'de Pontus Macerasının Hakikati başlığı altında yayımlanan bu görüşmeye dair ilk satırlar, muhabirin Nureddin Paşa'nın Amasya'daki karargahında karşılaşması ve izlenimlerine ayrılmıştı.

"Amasya'ya muvasalatımın hemen 'akabinde Merkez Ordusu Karargâhı'nda Ordu Kumandanı Nureddin Paşa Hazretleri tarafından kabul edildim. Fakat niçin yalan söyleyeyim. Ben bu mülakatı şahsi hürmet ve merbutiyetimden ziyade bir gazeteci merakı ve bir gazeteci asabiyetiyle özlüyordum. Çünkü bu sayede Samsun'dan buraya kadar gördüğüm bu güzel ve zengin yurdu çiğnemek isteyen bir (Pontus) hayulasıyla onu ezen kirlî ve meş'um teşebbüslerini artık tekrara kudret bırakmayacak kadar ezen meşru' bir cidalin timsali karşısında bulunmaktaydım.

"Nureddin Paşa'nın fıtraten asil ve kibar evzâ'ı pek lütufkâr hüsn-i kabulü bana ilk anda san'atımı ihmal ettirdi. Fakat minnetle itiraf ederim ki iki saat süren şeref-i mülakatımın hemen kâfesini, dimağımı işgal eden bu derin ukde-i teecessüsü izaleye hasrettiler. Şimdi artık Rum yaygaracılarının (Pontus) gürültülerine, Türk mezalimine, Hristiyan katliamlarına dair neşrettikleri yalan ve kirlî isnadlara cevap verebilecek bir vaz'iyetteyim.

"Bu mektubum yalnız vekâyi' teb'id eden biri, bizzat gören ve ona mani' olan bir kumandanın (Tevhid-i Efkâr) kar'ileri için verdiği bir

(Türk İstiklal Harbine Katılan Tümen ve Daha Üst Kademelerdeki Komutanların Biyografileri İkinci Baskı, Ankara, Genelkurmay Basımevi, 1989, s.29-31.)

mülakatı getiriyor. Fakat 'avdette va'ad ettiler, bütün vesaiki ve herşeyin en ince teferru'atını en müsbet delaile istinaden izah ve tenvir edebilecek bir risalenin muhtac bulunduğu menba'aları da lutfedecekler ve inşaallah o vakit bu namütenahi dedikodulara sebebiyet veren hadisin içyüzünü bütün cihan medeniyetine gösterebileceğim.

"-Paşa Hazretleri, gerek Avrupa matbu'atı gerekse İstanbul'un Karşıyaka matbu'atını iki seneden beri işgal eden bir silsile-i neşriyat var. (Pontus) gürültüsüyle başladı ve emr-i kumandanız altındaki havalide bulunan Hıristiyanların katli, nef'i ve tağribini ilh. yaygaralarıyla devam ediliyor. Hakikati düşman propaganda menba'alarının tezvirli neşriyatından bir türlü olduğu gibi görmeye muvaffak olamayan efkâr-ı 'umumiye'yi lütfen tenvir eder misiniz?

"Nureddin Paşa'nın o ana kadar pek halim ve mütebessim görünen sevimli çehrelerini derhal bir ciddiyet bürüdü ve "memnuniyetle" iltifatıyla atideki izahatı vermek lüzfunda bulundular:

"-Hakkınız var! (Pontus) kelimesi ve bunun medlulü olduğu cem'iyet, mensub bulunduğu millet, hakikati örtmek için gaib ettikleri maksadı başka vasıtalarla elde etmek için hakikaten büyük gürültüler yaptılar, pekçok gayretler sarfettiler. Fakat bugün en küçük teferru'atına varıncaya kadar ortaya çıkan hakikat, artık hiçbir yaygara, hiçbir propaganda ve tezvir ile setredilemez. Kendi yurtlarına küre-i 'arz üzerindeki kendi hisse-i miktarlarına bir türlü razı olamayan Yunanlılar, öteden beri Türkiye'deki Rumları zehirlemek için çalışmaktan geri durmamışlar ve kendi sütümüzle beslediğimiz bu vatandaşlarımızdan da (?) 'azami yardım ve teşvik görmekten mahrum kalmamışlardır!"

-
- 18 Ekim 1921 tarihinde Times gazetesi İstanbul'dan yazılan bir mektuba yer vermiş ve Pontus meselesi hakkında şunları yazmıştı:

"Mes'ele gerek bugün ismi artık cihanın ma'lûmu olan (Pontus) Cemiyeti, gerekse "Rum Muhacirin Cem'iyeti" veya "Müdafa'a-i Meşruta Cem'iyeti" işte bu nev'i düşman ve zehirli teşkilatı ibda' ve idare eden teşebbüslerin en mühimleridir.

"(Paşa bu sırada çekmeceinden çıkardığı bir mührü bir kağıda basarak bana uzattı.)

"-(Pontus) namı altındaki cem'iyet şu mühürden de anladığımız vechile 1904'den beri mevcut idi. Zahiren bir cem'iyet-i edebiye olan bu hey'et ve bu teşkilat hakikatte mühim bir isyan ve ihtilal ocağı idi.

"(Bu sırada asıllarının yanında tercümeleri dahi bulunan kalın bir dosya uzattılar.)

"-Ve yaptıkları yegane edebiyat şu gördüğünüz isyan ve ihtilal edebiyatı idi. Cem'iyetin nizamname-i esasisi mucibince 20 yaşından itibaren her Rum silah taşımaya layık görülüyor ve kendi ihtilal ordularının bir neferi 'addediliyor ve bu mükafatın tahmil eylediği bi'l-cümle vezaifi ifâdan imtina' edenler cem'iyet 'azasından müteşekkil üç kişilik bir mahkeme tarafından muhakeme ve hatta idam ettiriliyordu.

"Zahiren bir cem'iyet-i edebiye gibi görünen (Pontus) hakikatte milli, askeri, adli teşkilata mâlik bir isyan ve ihtilal komitesi idi. Önünüzdeki

Bu hususta gerek Pontus Rumlarının, gerek Yunanistan'daki Rumların büyük bir hisse-i mes'uliyeti vardır. 1919 senesinde bir Pontus Komitesi Yunan hükümetinin teşvikiyle İstanbul'da teşkil edilmiş, Samsun ve diğer Karadeniz limanlarında şu'beler açılmıştır. Bu komitenin maksadı Yunanistan'ın ve diğer devletlerin mu'avenetiyle müstakil bir cumhuriyet te'sisi idi. Halbuki ahalisinin ancak % 10'u Rum olan bir muntıkada bir Rum teşkiline hiçbir devlet yardım edemezdi. Rum çeteleri teşkilatına karşı Türkler mukabil çeteler kurdular. Yunan hükümeti Karadeniz'e asker çıkarmak şayi'aları ortaya çıkarmakla beraber Karadeniz sahillerinde bahri nümayişlere dahi kalkışmış olduğundan Ankara ba'zı tedabir-i tenkiliyle ittihazına mecbur oldu... Pontus hiçbir zaman bir müstakil cumhuriyet olamaz. Megali İdea politikacıları Pontus Rumlarını tahrik etmekle onlara fenalık ediyorlar (İkdam, 23 Teşrin-i evvel 1337/Ekim 1921, No.8838).

vesaik pek güzel gösteriyor ki bu teşkilat Samsun ve civarı sahillerinden başlayarak ta içerilere kadar Sivas Akdağmadeni kazasının 21 karyesine kadar tevsi' etmiş ve bi'l-fi'il buralarda meydana çıkarılmıştır.

“(Pontus) kulübüne aid kendi mühürlü ve etiketli kağıtları üzerinde pek çok yazılar ve beyannameler Yunanistan'ın ikiz kardeşi' (Pontus)'un yevm-i halâsını te'min için bu havalide meskûn bütün Rumları silah başına, hariçtekileri yardıma da'vet ediyor”¹.

Nureddin Paşa Pontus davasında din adamlarının oynadıkları önemli role değinerek şunları ifade etmişti.

“-Ve sonra en mühimi bütün bu hasmane propaganda ve teşkilatı insanlara sulh-ı vifak tavsiye etmeleri lazım gelen “din” memurları, metropolitler, rahipler idare ediyorlardı. Papasların kisve-i ruhban altında ne kanlı vekayî'in amili müşevviki olduklarını isbat edecek yüzlerce, binlerce vesaike bilahire neşredersiniz... Fakat misal olarak artık Avrupa matbu'atına bile intikal etmiş olan Trabzon Metropoliti (Hirisantos) Efendi'nin şu telgrafını okuyunuz!

“Paris 20 Ağustos 1919 Ceneral Harbord ile (Ceneral Harbord bir Amerika cenerali olup Mütareke esnasında Anadolu'yu dolaşarak tahkikat icra etmiş idi) mülakatta dedim ki, Mıralay Repington” da bu kadar çok köyün muhafaza ve emniyeti için büyük kuvvetlere ihtiyacı olduğu

* Yunanistan'ın ikiz kardeşi gibi Pontus devleti kurma hayaline yakıştırlan bir başka isim de Anadolu'nun Yıldızıdır. (Muzaffer Ordumuzun Kumandanı Muhterem Faziletli Nureddin Paşa Hazretlerinin İzmir Müftüsü Rahmettullah Efendi Hazretlerine Yazdıkları Mektubun Suretidir, Matba'a-i Osmaniye s.8).

¹ Tevhid-i Efkâr, 12 Teşrin-i sani 1337/Kasım 1921, No.3182-154. Ayrıca bkz. Pontus Meselesi, Matbuat ve İstihbarat Matbaası Ankara, 1338, (Birinci Kısım: Teşkilat s.6-9).

^{**} Albay C.A.C. Repington The Times gazetesinde (Ocak 1905-Ocak 1918) askeri muhabir olarak çalışmış daha sonra Daily Telegraph gazetesine geçmiştir.

korkusundadır. Ona fikrini tebdil için lazım gelen te'minatı vermekle beraber Pontusluların gayet mu'allem ve muntazam taburları ile Amerikan kıta'atıyla beraber icra-yı hareket eyleyebilecekleri hususunda te'min eyledim. Rica ederim ki, bizzat Pontuslular bu fikri te'min istesinler. Batum, Samsun, Trabzon Pontuslularının serâferaz olacakları şüphesizdir. Bunu da rica eylerim ki, Ermeniler bizden evel Amerika hey'etini iğfal eylesinler. Patrikhane bu mes'elemizi izah etmek için lazım gelen hey'eti gönderecektir. Bu husus (Pontus) Cem'iyeti Reisi (Vasilus Yuvandis) ile Trabzon'a ve Batum'a iş'ar olunsun. Muvasalatımda daha çok tafsilat vereceğim.

İmza

Trabzon Metropolit

Hirisantos"²

Nureddin Paşa, Hirisantos'un yukarıdaki telgrafından sonra Rum Muhacirin ve Müdafa'a-i Meşrûta Cemiyetleri hakkında aşağıdaki açıklamaları yapmıştı.

"-Rum Muhacirin Cemiyeti'nin' gayesi bu sahada Rum kesafetini attırmak için Anadolu'nun en uzak aksamından veya Rusya'dan muhacir getirmek, buralara yerleştirmek idi. İlk yaptığımız icra'at bu suretle uzaklardan getirilenleri yerlerine müreffehen i'ade etmek olmuştu ki buna "Tehcir" dediler ve dünyayı velveleye verdiler. Bu cem'iyetin Reisi Samsun Metropolit (Eftimus Zeylus/Zeylon) olduğu anlaşıldı. Asıl metropolit bi't-tabî' müttehildardı. Fakat zamanında firar etmiş idi. Cem'iyetin elimize geçen defterlerinde bu maksad uğruna sarfedilmiş altmış bin liralık bir hesab-ı cari mu'amelesi bulduk.

² **Tevhid-i Efkâr**, 12 Teşrin-i sani 1337/Kasım 1921 No.3182-154.

* **Pontus Meselesi**, s.43-44.

“Müdafa'a-i Meşruta Cem'iyeti'nin* gayesi ise 20 yaşına gelmiş olan her Rum'u bir silah tedarikine icbar etmek, fakirlere zenginlerden alınacak para ile metropolithanelerden silah tedarik etmek, bölük vesair teşkilat-ı askariyeyi vücuda getirmek, bu maksada muhalefet edenleri metropolit hanelerde mevcut müessisi bir reis ve üç a'zadan mürekkeb mahkemelerde muhakeme-i tecziye ve icabında hüküm-i idamı infaz ettirmek talimat-ı esasıyesi mucibince, bütün eli silah tutabilecek Rumlar bu cem'iyetin a'za-yı asliyesinden 'addedilir ve cem'iyetin i'timadını haiz olmayanlar, müesses kulüblerine giremezler. Teşkilat-ı askeriyenin muhtelif aksamına dahil olanlar (Hz.İsa, millet ve vatani) namına tahlif edilir ve bu suretle teşkilata bir mahiyet-i mukaddese vererek cahil kitlenin daha ziyade alâkası celbe çalışılır. Görüyorsunuz ya, bizim hürmet ettiğimiz “din” nelere alet ediliyor.

“Cem'iyet teşkilatı sayesinde daima hazırlanmak, dahilde hükümetin kuvvetli bulunduğu zaman ve mekânlarda sakin davranıp, za'if an ve mevk'ilerde vekayi'i ihdas etmek, hariçten gelecek herhangi bir ihrac kuvvetini takviye etmekle mükelleftir. Bundan başka, bu muhitte bulunan İslam köyleri ahali iktisadi tazyiklerden ma'ada teşkilat-ı müsalaha sayesinde yakmak, yıkmak ve onları hicrete mecbur ederek İslam ekseriyetini kendi lehlerine azaltmaya çalışmak daimi icraat programının en esaslı noktalarıdır. Bu yüzden yapılan vekayi' ve mezalim namütenahidir. Hepsi yekân yekân tesbit edilmektedir”.

Nureddin Paşa, Rum cemiyetlerinin savaş sırasındaki faaliyetleri hakkında da şu bilgileri vermişti.

* Cemiyetin amacı ve 15 maddelik nizamnamesi için bkz. **Hakimiyet-i Milliye**, 10 Mart 1338/1922, No.452.

“-İşte şu muhtelif cem’iyetler kendi koynumuzda büyüttükleri zehirli teşkilatlar sayesinde Harb-i ‘Umumi esnasında birçok kıta’atımızı bu havalide kalmaya mecbur etmiş ve lüzumsuz hedefler karşısında işgal etmişlerdi. Tekâlîf-i devletin hiçbirisini yapmamış veya zorla ifâda mecbur olmadıktan sonra hiçbir borçlarını eda etmemişlerdi. Mütemadi bir inâd ve muhalefet devam ediyor, mena’at-ı tabi’iyesi olan yerlerde adeta keyfi ve müstakil bir idare ta’kib ediyor. Jandarmalarımızı buralara sokuyorlardı ve bilhassa Bafra (Samsun) ile (Veziroköprü) arasındaki (Nebyan) dağı muhitindeki Rumlar bu hususta pek ileri gitmişlerdi. Vakten ki, Harb-i ‘Umumi bildiğiniz mütareke ile düçar-ı tevakkuf oldu. Artık bunlar büsbütün şımardılar ve ahali-i islamiyeyi hicrete mecbur etmek için yapmadıkları fezahat bırakmadılar.

“Tam bu esnalarda idi ki, Anadolu haksız bir mahkumiyete karşı meşru’ bir cidal açıyordu. Gözü önünde ve kendi evinde cereyan eden bu hususa lakayd kalamazdı. Eski hataları da tekrar edemezdi. İlk icra’at olarak emsali silah altında bulunan Rumları diğer vatandaşları gibi silah altına da’vet etti, icabet eden olmadı. Ekserisi silaha sarıldı. Binae’n-’aleyh silahlarını toplamaya mecburiyet hissettik. Yalnız Samsun ve muhitinde harb silahu olmak üzere (2.000)’i mütecaviz mükerrer ateşli tüfek (1.200.000) fişek topladık. Bu iki icra’at karşısında hazırladıkları teşkilatı artık gizlemek imkanı olmadığını anladılar ve evlerini terkederek dağlara çıktılar. Şimdi hep birden isyan etmiştiler. Yerlerine ‘avdet edenler hakkında hiçbir ceza yapılmayacağını i’lan ettik ve mühlet verdik. Belki muttali’ olmamışlardır diye bunu zaman zaman temdid ettik...

“Fakat bunların kadınlarına varıncaya kadar, Yunanlılık ve Yunan’ın ikiz kardeşi olan (Pontus) hükümetinin teşkili emel-i ruhlarını bürümüşü.

Türk'e karşı beslenen fikr-i husumetin iştiyakı için bu za'if zamanımızı en güzel bir fırsat buluyorlardı. Artık her man'asıyla maske düşmüştü.

"Münferid Türkler, müfrezeler ilh. tecavüze uğruyordu. Bi't-tabi' hukuk-ı abadı, selamet-i memleketi muhafazaya çalışmak vazifemizdi. Kuvve-i askeriye isti'maline mecbur olduk. Onlar da gayelerine bu suretle yaklaşmış oldular. Çünkü bir tarafta mütecaviz ve istilacı Yunan Ordusu can evimizi vurmak isterken, bunlar ötede kardeş Yunan ordusunun yükünü tahfif için bizi arkamızdan tehdid ediyor, bir kısım kuvvetimizi tefrike mecbur eyliyordular. Yunan donanmasının Karadeniz'deki fa'aliyeti ve İnebolu'dan başlayarak sevhilimizi bombardıman etmesi üzerine hükümetimiz Karadeniz sevhilini mıntıka-i harb ilân etmek mecburiyet-i askeriyesinde kaldı ve bundan sonra şu ta'dad ettiğim hissiyat ile meşbu' fa'aliyet ile meşgul, düşman 'unsuruna mensub onun fikr-i amâline hadim, hem de silahla hadim, denizden gelecek bir ihrac kuvvetine tehallükle muntazır bir şekavetkâr 'unsur-ı müseliâhın dahile nakli gibi en evvel yapılması lazım gelen bir tedbiri kabul ve tatbikte muztarr kaldı ve bi't-tabi' bu meyanda ba'zılarının ma'aile nakillerine de mecburiyet hasıl oldu.

"Bundaki meşru'iyeti isbat için uzun uzadıya bir şey söylemeyeceğim. Yalnız bir-iki misal getireceğim. Daha bir hafta evvel (Mina) namındaki bir reisin emri altında bulunan 8 kişilik bir çetenin (Samsun)'da bir kadının evinde ihtifa ettiği tebeyyün etti. Bunların tenkili esnasında zuhur eden harikte civar evlerden de şaki ve asker firarisi olarak 146 kişi birgün zarfında meydana çıktı. Ekseri mekteplerde genç çocukları bu maksada ve bu hisse ihzar için ders yerine zehir veren birçok mu'allimler cürm-i meşhud halinde yakalandı.

"Binae'n-'aleyh şu va'ziyetler karşısında kendisini en ziyade medeni 'addeden herhangi bir hükümetin veya herhangi bir milletin me'murları,

kumandanları bizden daha müsamahakâr olamazdı. Biz eli silah tutanları dahile nakletmek veya sahilden uzaklaştırmakla iktifa ederken Eylül ibtidasında (Samsun) ile (Sinop) arasında (Güminos/Gümenos) iskelesi karşısına gelen Yunan sefain-i harbiyesiyle 65 yaşlarında (Kel Nikola) namındaki bir Rum'un işaretlerle muhabere ettiğini cürm-i meşhud halinde yakaladık. Bunun üzerine artık ihtiyarlarına da haklı olarak i'timadımız kalmadı.

"Bidayette ilk nakliyata manî' olmak için güzergâhtaki Rum köylerine saklanan ba'zı çetelerin tecavüzüne maruz kaldık. Bunun üzerine güzergâhtaki köylülerden icab edenlere tebdil-i mevki'i ettirildi. Ve bu sırada kendilerinin sebebiyet verdikleri bir-iki mü'essif hadise vaki' oldu. Fakat Büyük Millet Meclisi Hükümeti onların böyle asi ve düşman olmalarına rağmen metin ve 'alicensab bir müllete yakışan 'adalet ve re'fetten hiçbir vakit ayrılmadı. Başka yere nakledilenler, şimdi işleri güçleriyle emniyet için meşguldürler. Fakat bunlara sebebiyet veren (Pontus) hayulası artık hayatta değildir. İşte merak ettiğiniz "Pontus" yaygaraları ve onun içyüzü.

"Zannetmem ki, bu kat'i ve doğru izahattan sonra artık hükümet-i idareye vakıf bir insan Milli hükümetimizin icra'atını o kirli ve yalan isnadlarla alûde edebilsin.

"Paşa'ya verdikleri izahattan dolayı teşekkür ettim ve tasnifi nihayet bulmak üzere olan bütün vesaikin verilmesi hakkındaki va'ad-i lutufkârielerini hatırlattım, te'min buyurdular..."³

Görüldüğü üzere Merkez Ordusu Kumandanı Nureddin Paşa ile yapılan bu görüşme, gerek Avrupa gerekse İstanbul Rum taraftarı basınını

³ **Tevhid-i Efkâr**, 12 Teşrin-i sani 1337/Kasım 1921, No:3182-154.

yürüttükleri Pontus propagandası ve gürültülerinin yoğun olarak yaşandığı bir dönemde gerçekleştirilmiş, umumi efkâr bu konuda ilk ağızdan aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Ancak yapılan bu görüşme gerek Pontus gerekse Koçgiri ayaklanmalarının bastırılması sırasındaki tutumundan dolayı Nureddin Paşa'nın Merkez Ordusu Kumandanlığı'ndan alınışından* tam 8 gün sonra yayımlanmıştır.

* Nureddin Paşa'nın görevinden alınışıyla ilgili, bkz. **TBMM Gizli Celse Zabıtları**, C.II, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1995, s.622-634; Nureddin Paşa Merkez Ordusu Kumandanlığı'ndan 4 Kasım 1921 tarihinde alınmıştır.

ÖZET

Bu çalışma, Merkez Ordusu Kumandanı Nureddin Paşa'nın Pontus ayaklanmasının iç yüzü ve bu hareketin bastırılmasıyla ilgili alınan tedbirler hakkında, Tevhid-i Efkâr gazetesinin Anadolu hususi muhabiriyle yaptığı bir görüşmeyi içermektedir.

Nureddin Paşa, bu görüşme sırasında Karadeniz bölgesinde bir Pontus Rum Devleti kurmak amacıyla hareket eden Pontus Cemiyeti ve diğer Rum cemiyetlerinin faaliyetlerini, Yunan Ordusu ve din adamlarının Pontus davasında oynadıkları rolü, Milli hükümetin Karadeniz sahillerini savaş bölgesi ilan etmesinin nedenlerini ve zorunluluk arz eden askeri tedbirleri açıklamış, konuyla ilgili verdiği tüm bilgileri belgelenmiştir.

***Anahtar Kelimeler:** Nureddin Paşa, Pontus Cemiyeti, Karadeniz bölgesinde Rum Cemiyetleri, Pontus ayaklanması, Kilise ve Din Adamları*

ABSTRACT

This study includes the interview Nureddin Pasha, the Commander of Central Army, made with a private journalist of the newspaper Tevhid-i Efkâr about the innerside of the revolt of Pontus and the precautions taken to suppress this revolt. During this interview Nureddin Pasha has given information about the Pontus Organization which aimed to establish a state of Pontus Greek in the Blacksea Region, and the activities of the other Greek organizations as well as the role played by Greek Army and the men of religion in the issue of Pontus. He has explained the military precautions which had to be taken and the reasons leading the National Government to declare the Blacksea Region as the region of war, and he has presented documents supporting all the information he has given.

***Key Words:** Nureddin Pasha, Pontus Organization, Revolt of Pontus, Church and the men of religion*